

## Romkinje

*Svenka Savić, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović, Futura publikacije Novi Sad, 2001, str. 230.*

U knjizi pod nazivom **Romkinje: biografije starih Romkinja u Vojvodini**, sakupljačice (Svenka Savić, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović) saopštavaju 20 životnih priča starijih Romkinja koje su svoj životni vek provele u različitim mestima po Vojvodini. Ovde ukazujem samo na nekoliko mogućnosti interpretacije podataka iz životnih priča koje afirmišu biografski metod kao jedan od mogućih u saznavanju više o društvu u kojem živimo, sa stanovišta SLIČNOSTI I RAZLIČITOSTI OVIH KAZIVANJA.

Tvrđnja da su sva ova kazivanja **ista** može počivati na dve osnove: Te[ka sudbina starijih Romkinja pokazuje se u nekim nesumnjivo zajedničkim preživljavanjima (siromaštvo; dominantna uloga majke u održavanju porodice; neškoloвање ženske dece; udaja bez prava izbora/ prodaja/ neharmoničan bračni život; mukotrpana borba za opstanak; neznanje o reproduktivnim pravima žena; zajedničke religijske predstave i obredno-običajna praksa; opšta slika ženske nesreće).

Razlog za ovakvo uopštavanje mogla bi biti i kulturna matrica koja oblikuje ova kazivanja o životu. Recimo, sve kazivačice tvrde da su se udale nevine; da su bile poslušne i trpeljive - žena priča kako je morala da sluša svekra, kako čak nije ni znala da je moguće odupreti se ("Mislila sam da to tako moram da radim". "Sve sam ih poštovala i slušala i šta god su od mene tražili ja sam tako radila."), da bi u nastavku kazala u vezi sa tim što ju je svekar stalno terao da peva: "Jednom mi je dosadilo da pevam i ja udarim svekra sa papučom i kažem mu, ma dokle ću ja da pevam...").

Možda najdrastičniji vid konformiranja s merilima zajednice pokazuje se upravo u odnosu prema ženskoj čednosti. Sve kazivačice prihvataju dvojni seksualni moral, koji jedna od njih efektno uobličava u izreku: "Muškarcu piše na tabanu, a ženi na čelu..."). Sve one naglašavaju da je taj starinski moral bio dobar i, manje-više žale za njim. Čak i ona koja kaže da bi prihvatila snaju koja nije nevina, uslovljava da bi to mogla da uradi, ako je takva žena "dobra" njenom sinu. Ovo je inače karakteristično za patrijarhalnu kulturu uopšte: žene čuvaju, zagovaraju i sprovode diskriminaciju žena. Da je tako, u konkretnim ispovestima pokazuje i odnos prema muškom i ženskom porodu (za jedan broj kazivačica najsrećniji događaj u životu bilo je rođenje sina. Iako, sudeći po iznesenim iskustvima, ćerke više brinu o roditeljima, jedna od kazivačica čak naglašava da su ćerke tuđa sreća, a ukupno uzev jasno je uočljivo da se u vaspitanju, odnosu prema radu, školovanju sprovodi (i smatra normalnom) diskriminacija ženske dece "to je ženskome suđeno".

Tako se Romkinje dvostruko marginalizuju: kao deo socijalno i ekonomski marginalizovane zajednice, ali i dodatno, unutar te iste zajednice, kao žene, pa, kada je reč o ženama čije sudbine sadrži ova knjiga, i kao pripadnice neproaktivne starosne grupe. Same ove žene, u pojedinim slučajevima iskazuju negativno samoopažanje, bilo posredno, bilo direktno. Posredno, kazivačice otkrivaju negativno samoopažanje naglašavajući svoje socijalne veze s ne-Romima (drugarice, kumovi, eventualne ljubavne veze - recimo, žena kaže da joj nije smetalo što je njen pretpostavljeni, Srbin, s kojim je imala avanturu, zove Cigančica), takođe neke od njih naglašavaju svoje nepripadanje romskoj zajednici (nepoznavanje jezika i kulture - eksplicitno ponos zbog romskog jezika i brigu za njegovo očuvanje iskazuje samo uspešna poslovna žena), ili ističući

vlastita "neromska" svojstava ("bila sam bela", "zvali su me Koštana" - ovde se vidi pristajanje na pozitivan stereotip) - što je i razumljivo s obzirom na brojne negativne predrasude i stereotipe koji prate Rome. Ima i neposrednog iskazivanja negativno samoopažanja. Recimo, jedna od žena kaže: "Jesi čula ne znam ni kad sam oždrebljena" (str. 75).

Nameće se, kada je o ovoj knjizi reč, i razmatranje HIBRIDNE PRIRODE PREDANJA KAO VRSTE, pa i kazivanja o životu kao jednog njegovog vida: ono se kazuje kao istina (ono može i biti istina), ali se oblikuje kao naracija, prema određenim poetičkim uzusima. Dobar primer za to jeste insistiranje više kazivačica na tome da nisu slušale bajke (ili ih pričale svojoj deci) zato što za to one ili njihovi roditelji nisu imali vremena od posla (jedna od njih kaže da je majka umesto pričom ili uspavankom uspavljivala rečima "Muko, muko" i komentaroše kako su se one pokazale istinitima), ili zato što se to ne smatra "ozbiljnom" preokupacijom ("A da li znaš neku uspavanku, neku pričicu staru? - Ne znam. Uvek sam bila ozbiljna, uvek sam bila ljuta... - str. 17)

- Treba, najzad, reći i to da razlog za ovakvo uopštavanje mogla bi biti i predrasuda: "Svi su oni isti, pa im je zato život takav kakav je", što opet, u najgoroj konsekvenci, može implicirati da je bilo kakav organizovani napor da se položaj romskih žena i Roma popravi uzaludan, pošto su oni "svi isti", pošto njihov teški život nije proizvod diskriminacije, već "ciganska posla".

Posebna tema bilo bi i istraživanje tradicionalne kulture u ovim isповestima. Na prvi pogled je nema, ali ima iskaza poređenja, slika koje pokazuju da je ona još uvek živa. Od najimpresivnije slike u kojoj osamdesetogodišnja Ljubica saopštava čitav jedan arhaični, zbilja drevni odnos prema ženskom: "Jaka sam kao zemlja, što je oru, pa je seku, pa je seju!" (Elijade na jednom mestu u knjizi Sveto i profano kaže da je žena, u tradicionalnom poimanju sveta, po svojoj sposobnosti rađanja analogna zemlji.) Preko demonoloških predanja koja se javljaju u vidu memorata i fabulata, do pesama. (Jedna od ovih žena, Vidosava, potencijalno je izvanredan kazivač poezije - str. 144.)

Inače, i u ovom domenu se vidi specifični položaj ženskog: običaji se pretežno pamte po jelima koja se pripremaju ili po konkretnom značaju u životu pojedinca (prosidba, svadba, sahrana) i najčešće su "propušteni" kroz filter vlastitog iskustva. Spoljni svet ulazi u sudbine ovih žena kao ugrožavajući faktor, kao izvor opasnosti, pritiska. Veoma je specifičan, recimo, njihov odnos prema istoriji. I ona se uglavnom filtrira kroz lično iskustvo: užasi Drugog svetskog rata kao priča o vlastitom stradanju ili stradanju bližnjih, Titovo doba kao zlatno doba izobilja, potonji rat kao prostor stradanja, Goli otok se vezuje za iskustvo sa žitarima - jedna od žena za Hristovo raspeće kaže: "to je bilo pre no što sam se ja rodila"... Reklo bi se da se ovde unekoliko potvrđuje ona teza po kojoj se žena i muškarac mogu razlikovati kao biće prirode, okrenuto održavanju životnog ciklusa i biće kulture, okrenuto istoriji. Ipak, po svoj prilici ovde se opet suočavamo sa višestrukom marginalizacijom žene (ne samo romske).

Na kraju, treba reći da je ovo prva u nas objavljena knjiga koja se bavi sudbinom starijih Romkinja i prva čije su koautorke mlade Romkinje. Tako se ova knjiga može čitati kao materijal interesantan sa stanovišta izučavanja folkloru i kulture Roma, ali i kao važan korak u emancipaciji Romkinja i razvoju njihove samostalnosti.

**dr Ljiljana Pešikan-Ljuštanović\***

**Novi Sad, 14.03.2002.**

\*Tekst izgovoren na promocije knjige Romkinje u Novom Sadu, Kulturni centar Novog Sada, marta 2001. godine.